

je francuskog liječnika Jacquesa Farnailesa (1497–1558).” (Vikend, br. 653. 1980.) – „Možete li barem isključiti *taksimetar*? upita ga hladnokrvni Škot.” (Izbor, 12, 1980.) – „Prvi *taksimetri* od svih 2 000 zagrebačkih taksija već su u petak skuplje otkucali vožnju.” (Vjesnik, 3. 12. 1983.) – „Ponavlja se stara priča: zagrebački taksisti preuređuju *taksimetre* i samovoljno dižu cijene.” (Vjesnik, 6. 12. 1983.)

S rječnicima je slično: U Hurm-Jakićevu Hrvatsko-njemačkom rječniku nalazimo *taksametar*, a u Drvodelićevu Hrvatsko-engleskom *taksimetar*, u skladu s drugim jezikom jer je njem. *Taxametar*, a engl. *taximetar* (fr. je *taximètre*, a tal. *tassimetro*). B. Klaić u Rječniku stranih riječi *taksimetar* upućuje na *taksametar*, a u Općoj enciklopediji JLZ natuknica je *taksametar*, što znači da se prednost daje njemačkoj posuđenici, a to je u skladu s jednim općim pravilom. U praksi je međutim znatno proširen *taksimetar*. Pokušala sam to provjeriti na samom izvoru, od taksista. Velika većina govori *taskimetar*, poneki *taksametar*, a jedan je spomenuo *mjerni sat*.

Sve to pokazuje da se jezična praksa koleba između njemačkoga *taksametra* i engleskoga *taksimetra*.

Što je dakle bolje: preuzeti njemačku ili englesku složenicu?

Po već spomenutom općem pravilu bilo bi bolje preuzeti njemačku, kao što to rade oni koji svjesnije i znalčkije biraju (Klaić, OE JLZ), ali zbog svojih poznatih dijelova koji se u našem jeziku i samostalno upotrebljavaju ta je složenica etimološki prozima i mogli bismo je protumačiti i kao našu složenicu: *taksimetar* – složenica od *taksi* 'auto za najmljivanje' i *metar* 'mjera', ali naprava

o kojoj je riječ ne mjeri vozilo, već cijenu prijevoza, taksu; *taksametar* – složenica od *taksa* 'cijena, tarifa' i *metar* 'mjera', dakle kao naziv je znatno bolji jer označava ono bitno. Međutim naziv *taksametar* kao naša složenica tvorbeno je nepravilna. Tu su dvije riječi spojene u jednu bez ikakve promjene.

„Između prvog i drugog dijela složenice obično se nalazi samoglasnik koji spaja oba dijela u jedan pojam. Najčešće je to samoglasnik *o* (*nog-o-met*, *blat-o-bran*, *basn-o-pisac*, itd.)”, kaže se u Priručnoj gramatici hrvatskoga književnog jezika na 233. strani. Prema tome pravilno bi bilo *taksometar*, ali ta se složenica ne upotrebljava. Kad tražimo najbolje rješenje, tada valja reći da u hrvatskom tvorbenom sustavu imamo još bolje. Imenice za oznaku sprava za mjerenje u drugom dijelu složenice najčešće imaju *-mjer*, npr. *brzinomjer*, *kutomjer*, *toplomjer*, *tlakomjer*, *strujomjer*...

Prihvatanje naziva *taksomjer* olakšava činjenica da do sada ne postoji ustaljeni naziv pa treba svjesno ustaliti jedan, a kada nešto tek treba ustaliti, tad je veoma svrhovito da to bude što bolji izbor. Možemo se dakle nadati da ćemo jednoga dana u novinama čitati o *taksomjerima*, samo neka ne bude zbog ponovnoga poskupljenja.

Veronika Majić

DOPUNA JEZIČNOM SAVJETNIKU (uredio dr Slavko Pavešić)

Pišući, često se osjeća kao velik nedostatak što nemamo normativnoga rječnika suvremenoga hrvatskoga književnog jezika i odgovarajućih terminoloških priručnika. Na tehničkom području veliku pomoć

pruža Dapčev *Tehnički rječnik*, a na općem navedeni *Jezični savjetnik*. Velika vrijednost *Savjetnika* dokazana je i time što je taj priručnik ubrzo razgrabljen, te je postao tražen raritet u antikvarijatima. Čudno je da se ne priprema novo izdanje te korisne i potrebne knjige. Iako je znanstvena razina knjige, kao i stručna kvalifikacija autorskog tima, izvan svake diskusije, ipak sa žaljenjem moramo ustanoviti više promašaja i nedostataka u obradi stručnih naziva, napose tehničkih. No, ima u rječniku *Savjetnika* dosta i drugih natuknica o kojima bi se moglo raspravljati.

Nipošto se ne smatram pozvanim da pišem kritiku. Upravo zato jer *Savjetnik* izvanredno cijenim, želim pomoći da se što više usavrši sljedeće izdanje, koje bi, bez sumnje, naša javnost toplo pozdravila.

Stoga sam slobodan da ovdje navedem svoje primjedbe, koje sam prikupio služeći se *Savjetnikom*, bez ikakvih prikrivenih pretenzija i ambicija. Mislim da će korisno poslužiti i čitateljima *Jezika* i eventualnim priređivačima novoga izdanja *Jezičnoga savjetnika*.

1. *Alatljika* odnosno *mašina alatljika* (u istočnim krajevima) alatni je stroj (u zapadnim krajevima), tj. stroj kojim se proizvode izraci s pomoću nekog alata. Pretpostavka po kojoj bi ta riječ značila „stroj koji izrađuje alat” očita je zabluda koja proizlazi iz neupućenosti. Alatni stroj pogotovu nije isto što i alatnica. Alatnica je radionica odnosno pogonski odjel gdje se izrađuje, održava, izdaje na uporabu i pohranjuje alat.

2. *Čebe*: mislim da bi bilo prikladnije da se kao zapadni izraz umjesto *deke* navede *gunj*.

3. *Dvotočka*, kako god bila loše složena riječ, kao naziv je *dvije točke* – mislim – ne mogu adekvatno zamijeniti,

bez obzira na nazivlje novosadskog pravopisa. Od *dvotočke* je tvorbeno bolje *dvotočje*.

4. *Džezva* je u istom obliku navedena i kao pokrajinska i kao književna riječ. Vjerojatno je posrijedi neka teško uočljiva pogreška.

5. Umjesto *falcificirati* treba doista reći *falsificirati*, ali ne „prema lat. falus” nego prema latinskoj riječi *falsus*. (Posrijedi je vjerojatno tiskarska pogreška).

6. *Forsibati* (u smislu ranžiranja) ne dolazi od njemačke riječi *vorschieben* (*ich schiebe vor*), nego od *verschieben* (*ich verschiebe*), što znači ranžirati, razvrstavati vagone. Ranžirati nije baš isto što i „otiskivati vagone s jednih tračnica na druge”; ranžiranje je prilično složena pogonska operacija rastavljanja i ponovnog sastavljanja vlakova prema pojedinim odredištima. *Forsibati* kao šatrovački barbarizam nastao je iskrivljavanjem njemačke riječi, kao što su na sličan način nastali barbarizmi *pulfer* (prema njem. *Puffer*) za odbojnik i *vešmašina* (prema njem. *Waschmaschine*) za perači stroj. Uostalom, mislim da bi zbog raširene uporabe i ta dva barbarizma trebalo uvrstiti u rječnik *Savjetnika*.

7. Prijedlog *k* u nazivima gostionica npr. „K zlatnom teletu” uzet je doista prema njem. *zu*, ali u pogrešno shvaćenom značenju. Njemački prijedlog *zu* između ostalog služi i za određivanje lokacije. Npr. *zu Hause* (kod kuće), *Universität zu Heidelberg* (Sveučilište u Heidelbergu), *Gasthaus zur Linde* (Gostionica kod lipe). Stoga je u s v a k o m s l u č a j u ispravno „Gostionica kod zlatnog teleta”, bez obzira na srednjovjekovne običaje (isticanje likovnih oznaka na ulaznim vratima, tzv. „cimera”)!

8. *Kazeta*: kao što je bez sumnje oblik *kaseta* u najmanju ruku bolji od *kazete* (usp. *Jezik*, XXVII, str. 160), tako bi ta-

kođer trebalo reći da ne valja *dizertacija* nego da je ispravno *disertacija*. Nedavno sam na svečanoj promociji čuo službene predstavnike zagrebačkog sveučilišta kako svi od reda spominju dizertaciju!

9. *Kolotura* je u *Savjetniku* pogrešno protumačena. Kolotura nije sustav kolotova, nego kotač koji se može vrtjeti oko učvršćene osi, a ima u obodu žlijeb kroz koji je provučeno uže; sustav kolotura jest koloturje ili koloturnik.

10. Dio *-kratan* u složenicama kao *dvokrat*an nije zastario, nego je u svakodnevnoj uporabi. Kako bismo inače nazvali naše dvokratne službe u tramvajskom i autobusnom prometu?

11. *Malati* je svakako barbarizam, ali mi se ne čini zgodno, da je umjesto njega predložena riječ *bojati*, za koju je već rečeno da ne valja, nego treba: *bojiti* (s. v. *bojadisati* i *bojati*).

12. *Meč* treba prema *Savjetniku* zamijeniti izrazima: natjecanje, susret, borba, a u šahu izrazom *partija*. No, baš u šahu *meč* ne možemo zamijeniti *partijom* jer se sastoji od niza partija. To se odnosi i na razne druge mečeve (športske dvoboje), koji se opet razlikuju od turnira (natjecanja). Izrazi *susret* i *borba* imaju šire, općenitije značenje.

13. *Milodar*, čini mi se, kao da je bliži njemačkom izrazu *milde Gabe* negoli izrazu *Leibesgabe*, kako je (zacijelo) pogrešno otisnuto, odnosno *Liebesgabe*, kako je (vjerojatno) trebalo stajati. Nekako zagonetno zvuči kategorizacija „izvan redovne upotrebe”.

14. *Nabožan*, bez obzira na podrijetlo, u nijansi se razlikuje po značenju od riječi *pobožan*, pa se govori o nabožnoj knjizi, a pobožnoj molitvi. Mogli bismo reći da se ta dva pridjeva razlikuju donekle kao što se međusobno odnose njemački izrazi *fromm* i *andächtig*.

15. *Nadstojnik* kao da je u *Savjetniku* ipak preuranjeno osuđen (kao zastario): sub verbo *pažikuća* opet je, donekle, rehabilitiran, i to podatkom da se u istočnim krajevima kaže *nastojnik kuće*. No, možemo dodati da se u obliku *nadstojnik zgrade* ovaj termin upotrebljava i u zapadnim krajevima (vidi *Službeni glasnik grada Zagreba* br. 14/1971: Odluka o ukidanju snijega i poledice). Forsiranje izraza *domar* za isto zvanje ima manje lingvističku, a više sociološko-psihološku dimenziju.

16. *Osporiti* treba prema *Savjetniku* zamijeniti izrazima: pobiti, poreći. No, dodali bismo ovdje da su izvedenice: *osporavanje*, *osporavatelj* danas prihvaćeni nazivi u smislu: kontestacija, kontestator.

17. *Ovalan* treba prema *Savjetniku* zamijeniti među ostalim, i izrazima: elipsast, eliptičan. No, *ovalan* i *eliptičan* nikako nije isto. Oval je sastavljen od kružnih lukova različitih polumjera, a elipsa je čunjosječnica.

18. Izraze: *patvorina*, *patvoriti* treba prema *Savjetniku* zamijeniti riječima: krivotvorina, krivotvoriti. Međutim, *patvorina* i *krivotvorina* razlikuju se ipak donekle po značenju. *Patvorina* je više imitacija u smislu surogata, a *krivotvorina* je izrazito protuzakonito i kažnjivo djelo.

19. *Plafon* se u širem, laičkom smislu može zamijeniti izrazom *strop*, ali u užem, stručnom smislu *plafon* je podgled stropa. *Svod* i *tavanica* nisu sretne zamjene. Osim toga, kažemo još da su cijene „probile plafon”, a postoji i zahtjev da se osobni dohodak „plafonira”.

20. *Pohati* doista teško možemo zamijeniti odgovarajućim hrvatskim izrazom koji bi bio potpuno jasan. No, definicija u *Savjetniku* nije sretno formulirana, jer *pohati* ipak ne znači „pržiti u jajima, brašnu i mrvicama”. Meso ili drugu namirnicu, koju želimo jesti pohanu, pržimo u ulju ili masti, a prethodno je paniramo

mrvicama (nakon posipavanja brašnom i umakanja u razmučena jaja).

21. *Pokost* je prema *Savjetniku* neobičan izraz, a autori mu ne znaju ni značenja, pa umjesto njega predlažu „firmis ili fir-najz”. U stvari, pokost je *lak* (njem. *Lack*), kako to ispravno ima Dabac.

22. *Ponovan* bi prema tumačenju u *Savjetniku* bilo načinjeno prema *ponovo*, i to u novije vrijeme. Inače je u *Jeziku*, II, str. 123, uspješno obranjen prilog *ponovno*, koji je izvrgnut upravo sustavnom progonu.

23. *Posjetnica* nije *Vizitkarte* nego *Visitkarte* u Austriji, a *Visitenkarte* u Njemačkoj.

24. *Postolar* mislim da nije manje običan nego *obučar*.

25. *Prahistorija* prema *Savjetniku* ne valja za „doba prije pisanih spomenika” nego je bolje *prehistorija*. A što je prehistorija nego „historija pred historijom”? (Analogno prema: predigra, prednact, predračun, predradnja, pretpranje, pretprodaja.) U *Savjetniku* s. v. *prehistorija* i *preistorija* stoji da se umjesto *preistorij* obično kaže *prehistorija* u zapadnim krajevima, no, ta je teza zacijelo neodrživa. U vezi s *prehistorijom*: pridjev *prehistorijski* ima već drugačiju kvalitetu, jer se odnosi na ono što pripada vremenu prije historije (a oslanja se na pridjev *historijski*), kao što se *predratni* odnosi na ono što pripada vremenu prije rata. Uostalom, da se vratimo na početak, mislim da je *prapovijest* poznata i potvrđena riječ i da joj je poznato značenje.

26. *Previd* se ne da adekvatno zamijeniti *nepažnjom*, pa je taj izraz potreban, pogotovu u šahu.

27. *Prispodobiti*, a naročito *prispodoba* ima svoje specifično značenje („parabola” kao književni oblik!), pa u književnosti ima prilično određeno mjesto. Stoga je

neumjesno taj izraz proskribirati kao pokrajinski.

28. *Pristojba* je dobra riječ i dobra zamjena za taksu, pa zašto je ne bismo preporučili umjesto da je se tako rezignirano odričemo?

29. *Proti* (s dativom) možemo s izvjesnom dozom zle volje proglasiti arhaizmom, ali mislim da je presmiono taj izraz proglašiti neknjiževnim.

30. *Puč* nije ni prevrat ni pobuna nego državni udar.

31. *Punomoć* i *ovlaštenje* ne poklapaju se potpuno. I autori *Savjetnika* osjećaju *punomoć* kao pravni naziv određenog značenja. *Ovlaštenje* ima šire značenje.

32. *Račun*: „voditi računa o čemu” prihvaća se ovdje kao sasvim običan izraz, no, s. v. *voditi* navodi se „voditi račun o čemu” kao raširena fraza. Na taj smo način dovedeni u nedoumicu. Vjerojatno je izraz „voditi računa” inercijom ušao u praksu po izrazu „ne voditi računa” (negacija s genitivom!), no, mislim da bi ipak jednoj od tih dviju rekcija trebalo dati prednost. Ovdje bih dodao svoju dilemu u odnosu na svakodnevni knjigovodstveni izraz „razdužiti se alatom”. (Usput navodim kao kuriozitet da su u razgovornoj praksi uvriježeni čak izrazi: zadužiti alat, razdužiti alat!) Gramatički bi korektno bilo „razdužiti se alata”. Možemo li smatrati da je u jezičnoj praksi izraz „razdužiti se alatom, službenom odjećom” (kao i „voditi računa”) stekao „zavičajno pravo”? Vjerojatno i ovdje djeluje inercija po izrazu „zadužiti se alatom”. (Takvih pojava gramatičke nepravilnosti po inerciji ima i u drugim književnim jezicima, npr. u njemačkom: *eines Tags, eines Nachts*.)

Ivan Pelz